

*Professionals dedicated to safe
and effective use of medicines*

Institute for
Pharmacy Practice
and Policy

De zorg voor een palliatieve patiënt

SIR Institute for Pharmacy Practice and Policy

Heleen Heemstra – Eijsbroek, Openbaar apotheker

SIR

- Zusterorganisatie Apotheek Stevenshof
- Praktijk + wetenschap:
 - Meeschrijven aan richtlijnen
 - Ontwikkelen en geven onderwijs
 - Ontwikkelen en onderzoeken van verbeteringen in FPZ

Geen belangenverstrengelingen

Thema 'ouderen'

Dementie

Pijn bij kanker

DOAC's

Vrouw

Farmacotherapie (patiënt)

U mist:

ICS (COPD)

Obstetric (a.g.v. pijn/opioïden)

Palliatieve patiënt

Leerdoelen

- Weten wat palliatieve en terminale zorg is.
- Inzicht in beloop tijdens palliatieve fase.
- Weten hoe je een palliatieve patiënt herkent.
- Inzicht in problemen tijdens de palliatieve fase.
- Inzicht in mogelijkheden voor zorg in de apotheek voor de palliatieve patiënt.

*Vangt aan op het moment
dat **genezing**
van een
levensbedreigende
ziekte
niet meer mogelijk is*

Palliatieve zorg

Geen genezing mogelijk:

- Gericht op kwaliteit van leven
- Autonomie en waardigheid
- Verlichten van symptomen
- Anticiperen op problemen

A decorative blue floral border with intricate scrollwork and flower motifs, framing the central text.

***WHO (doel):
Het bereiken van de
beste kwaliteit van
leven voor de patiënt
en diens omgeving***

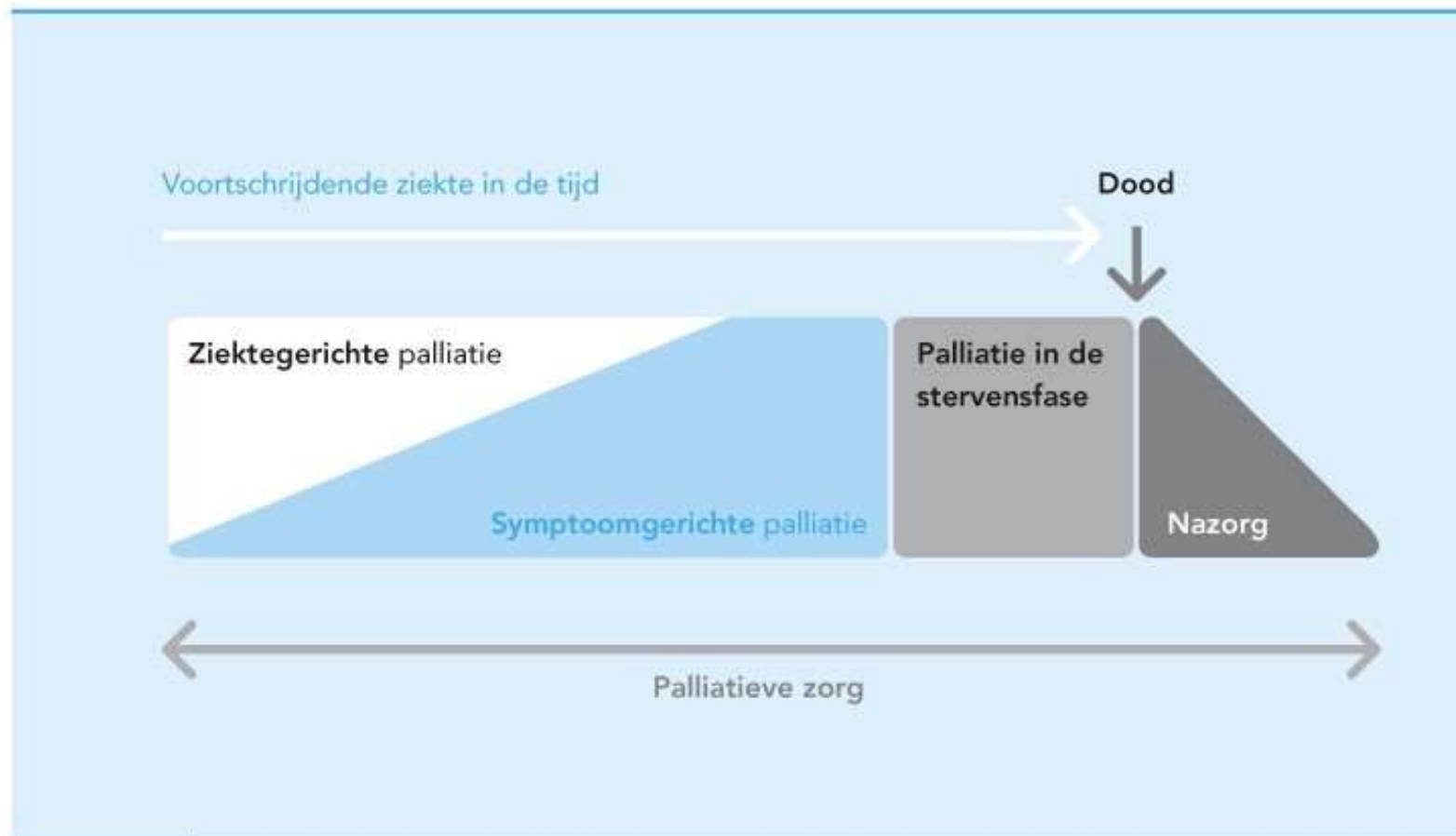
Vier focus gebieden zorg

- Lichamelijk
- Psychologische
- Omgeving
- Existentieel

Stelling 1

Palliatieve zorg is hetzelfde als terminale zorg.

Waar / Niet waar

Figuur 1

Het spectrum van de palliatieve zorg

- Mag ik u voorstellen aan...

Bert (82 jaar)

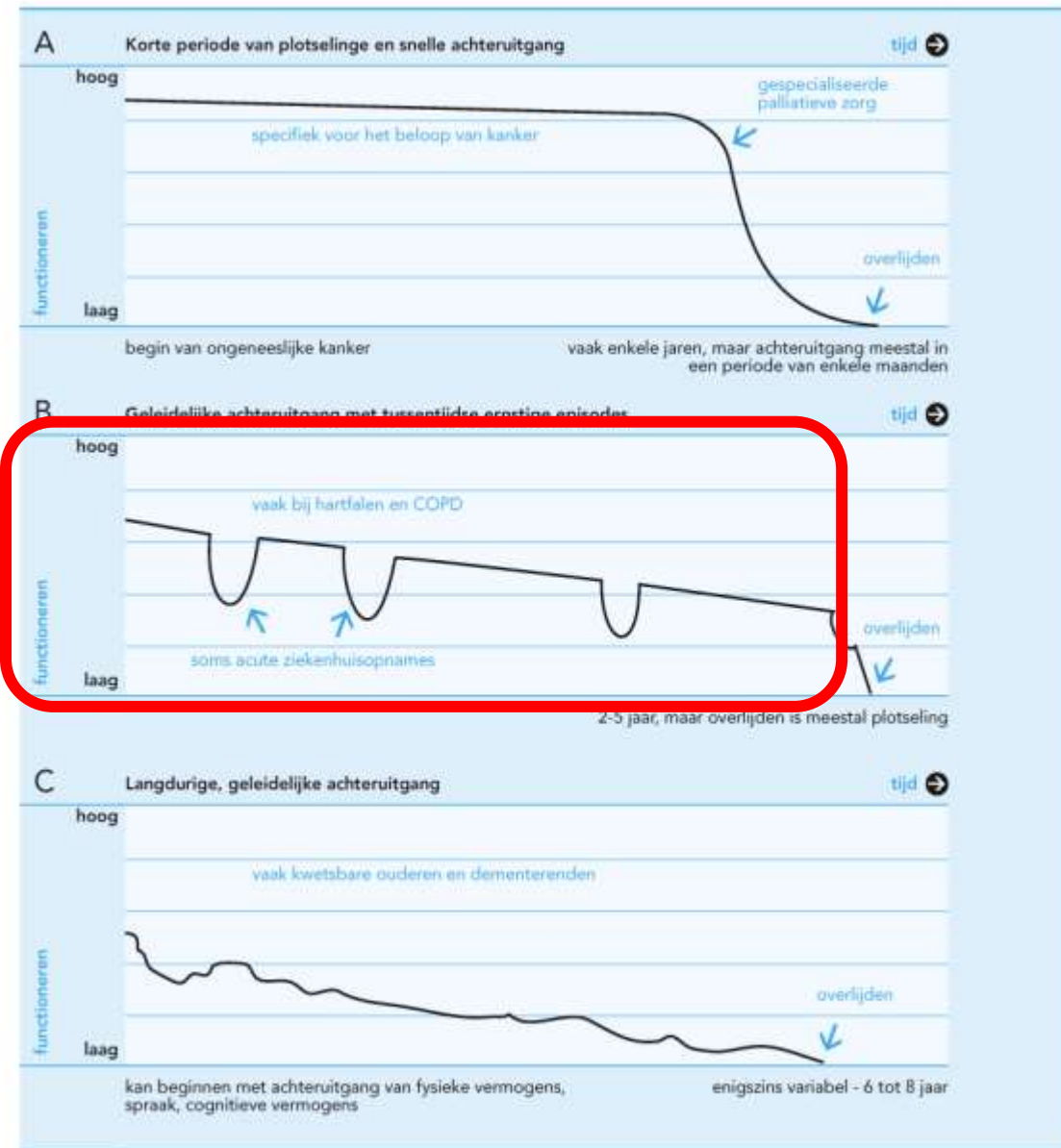
Amlodipine 5mg	1d1t
Furosemide 20mg	zn
Clopidogrel 75mg	1d1t
Simvastatine 20mg	1d1t
Symbicort 400	2d1i
Salbutamol aerosol	zn 1-4d1-2i
Codeïne	zn an
Acetylcysteïne 200mg	zn

Ontslag uit ziekenhuis

Amlodipine 5mg	1d1t
Furosemide 20mg	zn
Clopidogrel 75mg	1d1t
Pantoprazol 40mg	1d1t
Simvastatine 20mg	
Symbicort 400	
Salbutamol	zn 1-4d1-2i
Pro...	1d1t (nog 7 dagen)
Acetaminophen 200mg	zn
Zuurstof	0.5L/min

Is Bert palliatief?

Figuur 2. Ziekte-trajecten (Uit: Murray, 2005)

THE
— 'D' —
WORD

Stelling 2

Palliatieve patiënten en mantelzorgers hebben baat bij extra zorg van apothekersassistenten in de apotheek.

Farmabuddy

Doel: verbeteren palliatieve en terminale zorg

- Minder farmacie gerelateerde problemen
- Meer tevreden patiënten
- Betere samenwerking tussen zorgverleners
- Minder verspilling van geneesmiddelen

Methode:

- Vast aanspreekpunt
- Kennismaking patiënt
- Afspraken

Deprescribing ?

Amlodipine 5mg	1d1t
Furosemide 20mg	zn
Clopidogrel 75mg	1d1t
Pantoprazol 40mg	1d1t
Simvastatine 20mg	1d1t
Symbicort 400	2d1i
Salbutamol aerosol	zn 1-4d1-2i
Prednisolon 30mg	1d1t (nog 7 dagen)
Acetylcysteïne 200mg	zn
Zuurstof	0.5L/min

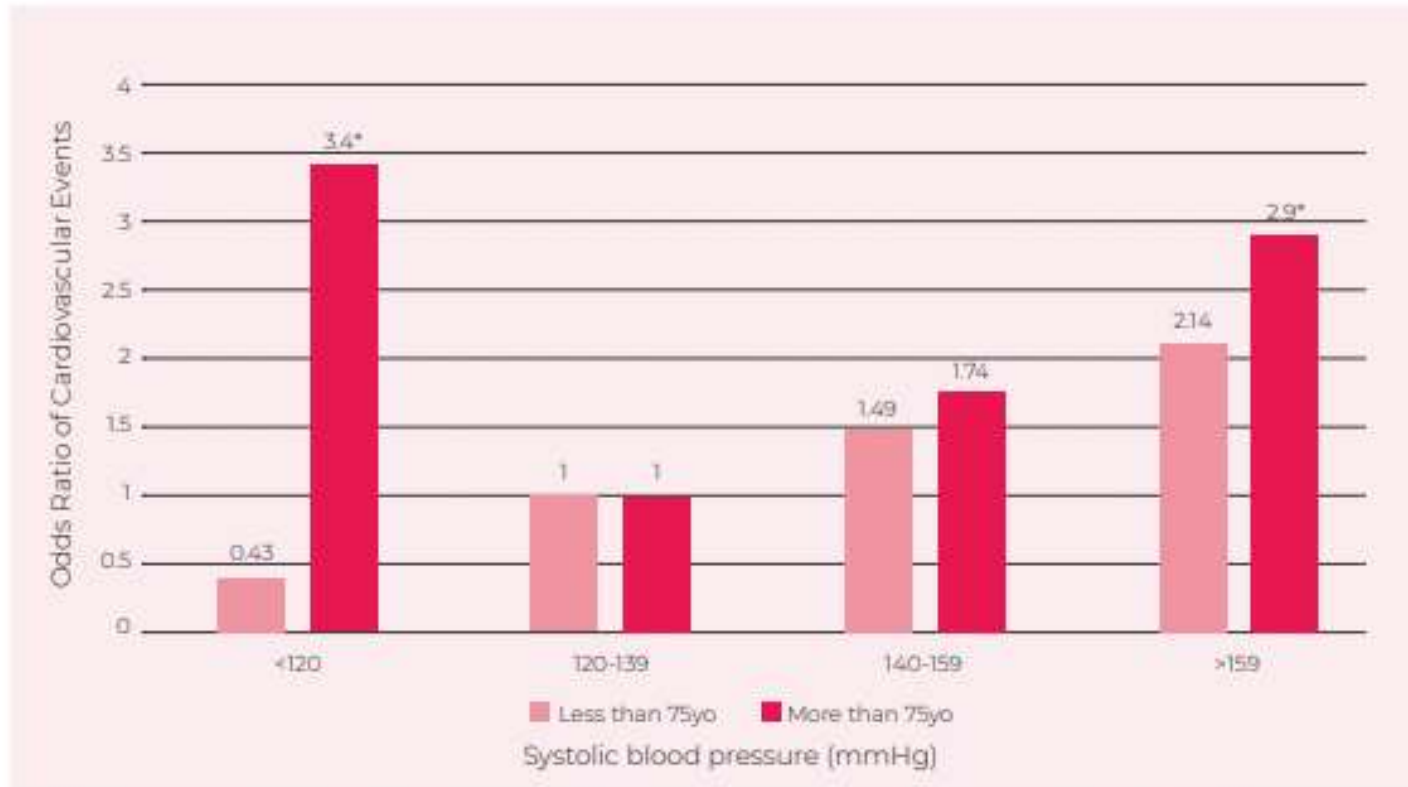

Figure 2: Relation between achieved blood pressure and cardiovascular events (* = statistically significant) ¹⁰

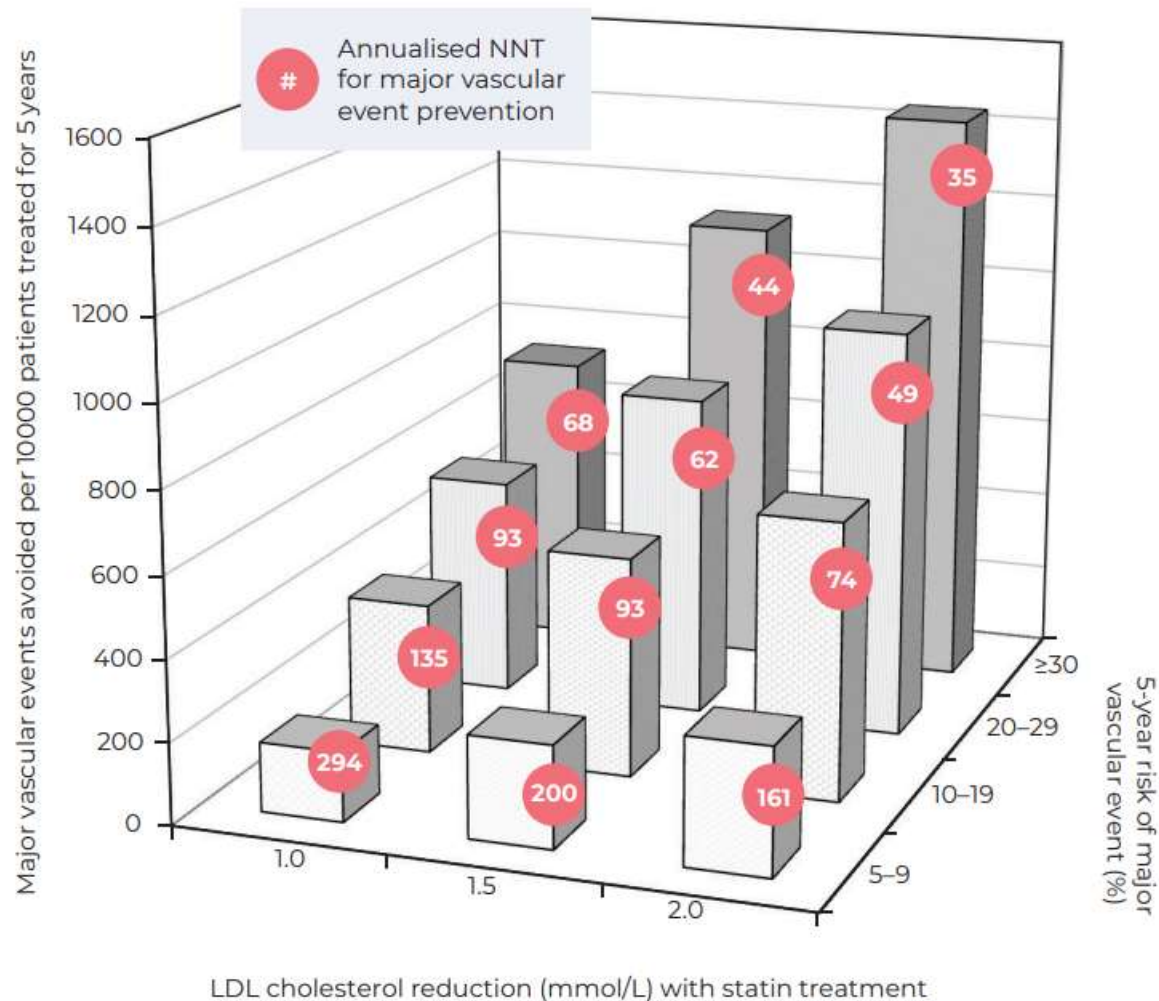

Figure 1: Numbers Needed to Treat (NNT) for prevention of major vascular events (calculated from ref 3)

Bronnen

- Primary health Tasmania
- Deprescribing module MDR
Polyfarmacie bij ouderen (in
ontwikkeling)
- thennt.com
- OncPal
- STOPPFrail

Maar....

Wat wil Bert? En wat willen zijn mantelzorgers?

- Hoop?
- Levensverwachting?
- Kennis?
- Communicatie?

Recept

R/ Morfine twintig milligram
twee maal per dag één tablet
Slow release

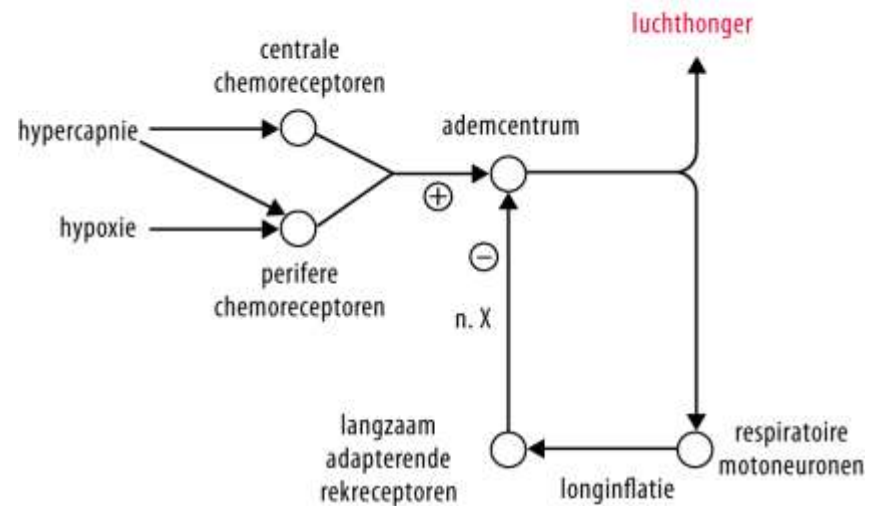
Dyspnoe

Een onaangename gevoel van kortademigheid.

Luchthonger: omschrijving van het gevoel van kort te komen, honger naar adem.

Stijging koolzuurgehalte
→ gevoel van luchthonger

Opiaten → demping

FIGUUR 1 Model voor het ontstaan van luchthonger. Luchthonger komt voort uit chemoreflex-activiteit, deze activiteit wordt geremd door stimulatie van langzaam adapterende receptoren in de grote luchtwegen.

Dyspnoe 2

- Dyspnoe = kortademigheid
- Dyspnoe $\neq$ stikken!
- Dyspnoe en distress: *“palliate the sensation”*
- Zin/onzin O₂?
- Morfine vs andere opiaten?
 - ophogen als bij pijn
 - escapedosis bij “doorbraakdyspnoe” = 1/6 dagdosis
- Dexamethason 1 dd 4-8 mg of prednison 1 dd 30-60 mg
- Benzodiazepinen: oxazepam 3 dd 10 mg, lorazepam 2 dd 0,5 mg
- Of bij een korte levensverwachting: midazolam 10-30 mg/24 uur S.C.
- *Palliatieve sedatie bij refractaire dyspnoe*

Obstipatie

Wat stelt u voor?

1. Macrogol
2. Lactulose
3. Bisacodyl

Wist je dat je in geval van nood een vrouwen katheter voor eenmalig gebruik op een fosfaatklysma kan doen voor een hoogopgaand klysma (NB voorkeur rectum canule i.v.m. klein risico omkrullen katheter!) NB. Altijd patiënt op linker zij laten liggen!

Stelling 3

Fentanyl veroorzaakt minder vaak
obstipatie dan morfine.

Waar / niet waar

Fentanyl - FAQ

Veel vragen van de patiënt:

- Mag je douchen met een fentanyl pleister?
- Mag je een fentanyl pleister afplakken?
- Mag je een fentanyl pleister knippen?
- Mag je een losgelaten fentanyl pleister opnieuw plakken?
- Wat doe je bij irritatie op de plakplek?
 - **Fluticason schudden voor gebruik**
 - **8 cm van de huid houden**
 - **zes puffs (voor een oppervlakte van Buprenorphine TTS 35 µg/u)**
 - **pleister uit de verpakking nemen**
 - **pleister plakken**

Vermoeidheid

- **Meest** voorkomende symptoom, **minste** te behandelen...
- Eventueel:
 - dexamethason 1 dd 4 mg (prednison 1dd 30 mg)
 - methylfenidaat 2 dd 5-20 mg
- *Niet in de avond!*

Mogelijk symptomen

Symptoom	Hartfalen		COPD	
	<i>Laatste jaar</i>	<i>Laatste 1-2 weken</i>	<i>Laatste jaar</i>	<i>Laatste 1-2 weken</i>
Vermoeidheid	69%	78%	68%	80%
Kortademigheid	72%	62%	94%	90%
Slaapproblemen	45%		65%	51%
Pijn	41%	42%	68%	49%
Klachten van de mond	27%		63%	48%
Hoesten	35%		70%	52%
Gebrek aan eetlust	31%		51%	64%
Somberheid	23%		59%	55%
Angst	30%		53%	
Obstipatie	37%		36%	25%
Verwardheid	29%	17%	23%	22%
Misselijkheid	25%	20%	4%	
Oedeem	39%	43%		
Duizeligheid	21%	35%		
Jeuk	12%			

Terminale fase?

Bert wordt zwakker, is misselijk en heeft moeite met medicatie binnen houden. Thuiszorg belt, mogen tabletten gemalen worden?

Amlodipine 5mg	1d1t
Clopidogrel 75mg	1d1t
Pantoprazol 40mg	1d1t
Symbicort 400	2d1i
Salbutamol aerosol	zn 1-4d1-2i
Zuurstof	0.5L/min
Morfine RET 20mg	2d1t
Paracetamol 1000mg	zn 4d1t

Slikproblemen

- Amlo, clopi, panto staken?
- Morfinepomp?
- Oralia
- Misselijkheid: behandeling?

Amlodipine 5mg

Clopidogrel 75mg

Pantoprazol 40mg

Symbicort 400

Salbutamol aerosol

Zuurstof

Morfine RET 20mg

Paracetamol 1000mg

Routes

- We zijn *gewend aan*: oraal, rectaal, i.m. en i.v. , transdermaal
- Andere routes:
 - sublinguaal, buccaal, intranasaal
 - via neussonde of PEG-katheter
 - **bijna alles wat i.v. of i.m. (pijnlijk!) kan, kan ook s.c.!**
 - vrijwel nooit noodzaak voor i.m. injecties (uitzondering: diazepam; of als sneller effect gewenst is en i.v. toediening niet mogelijk is)

Oraal

- Veel medicatie in vloeibare vorm: paracetamol, morfine, primperan, domperidon, prednisolon, methadon, valproïnezuur
- Midazolam ampullen ‘opdrinken’
- Medicatie vermalen (*niet bij MGA, retard, MSR!*)
- **Hulpbronnen:**
 - **KNMP Kennisbank Oralia VTGM**
 - **Handboek Enteralia**

Rectaal

Wisselende absorptie:

- **Goede absorptie:** paracetamol, metoclopramine, methadon, oxycodon, *diazepam* (rectiole!)
- **Matige absorptie:** morfine (NB. morfine ret. in paracetamol supp.), naproxen
- **Slechte absorptie:** butylscopolamine, *diazepam* (supp.)

Maar: opname erg onvoorspelbaar in terminale fase (lichaamstemperatuur)!

Subcutaan

- Contra-indicaties: fors oedeem (ernstige cachexie)
- Subcutane vetweefsel op de *thorax* beste resorptie als terminaal
- **Veel kan subcutaan!**
 - **eenvoudiger** dan i.v.
 - **minder pijnlijk** dan i.m.
 - **minder snel!**
- **Niet subcutaan:**
 - diazepam (wel: i.v.)
 - lanreotide PR (wel: i.m. intragluteaal)

Misselijkheid en braken

- Algemeen bij onbekende oorzaak:
- Stap 1: **metoclopramide** 3 dd 10mg of **domperidon** 3 dd 10mg: eventueel haloperidol 2 dd 1-2 mg p.o. (buccaal druppels) of 2 dd 0,5mg s.c.
- Stap 2: **dexamethason** 1 dd 4-8 mg p.o. of s.c.
- Stap 3: **levomepromazine** (1 dd 6,25-12,5mg p.o. AN of 1 dd 3,25-6,25mg s.c.) eventueel in wangzak 1ml=25mg + 9ml kraanwater, dosis van 1ml=2,5mg)
- Alternatief: olanzapine 1-2 dd 5mg of 5HT3-antagonisten (ondansetron, etc)

Hogere centra:

- verhoogde intracraniele druk
- angst

Vestibulaire centra:

- medicamenteus (opioïden)
- tumor binnenoor/schedel
- Meniere/labyrinthitis

Lever:

- metastasen met kapselrek
- pancreatitis/cholecystitis

Darm:

- ileus
- peritonitis
- carcinomatosa
- obstipatie
- radiotherapie
- chemotherapie

Braakcentrum

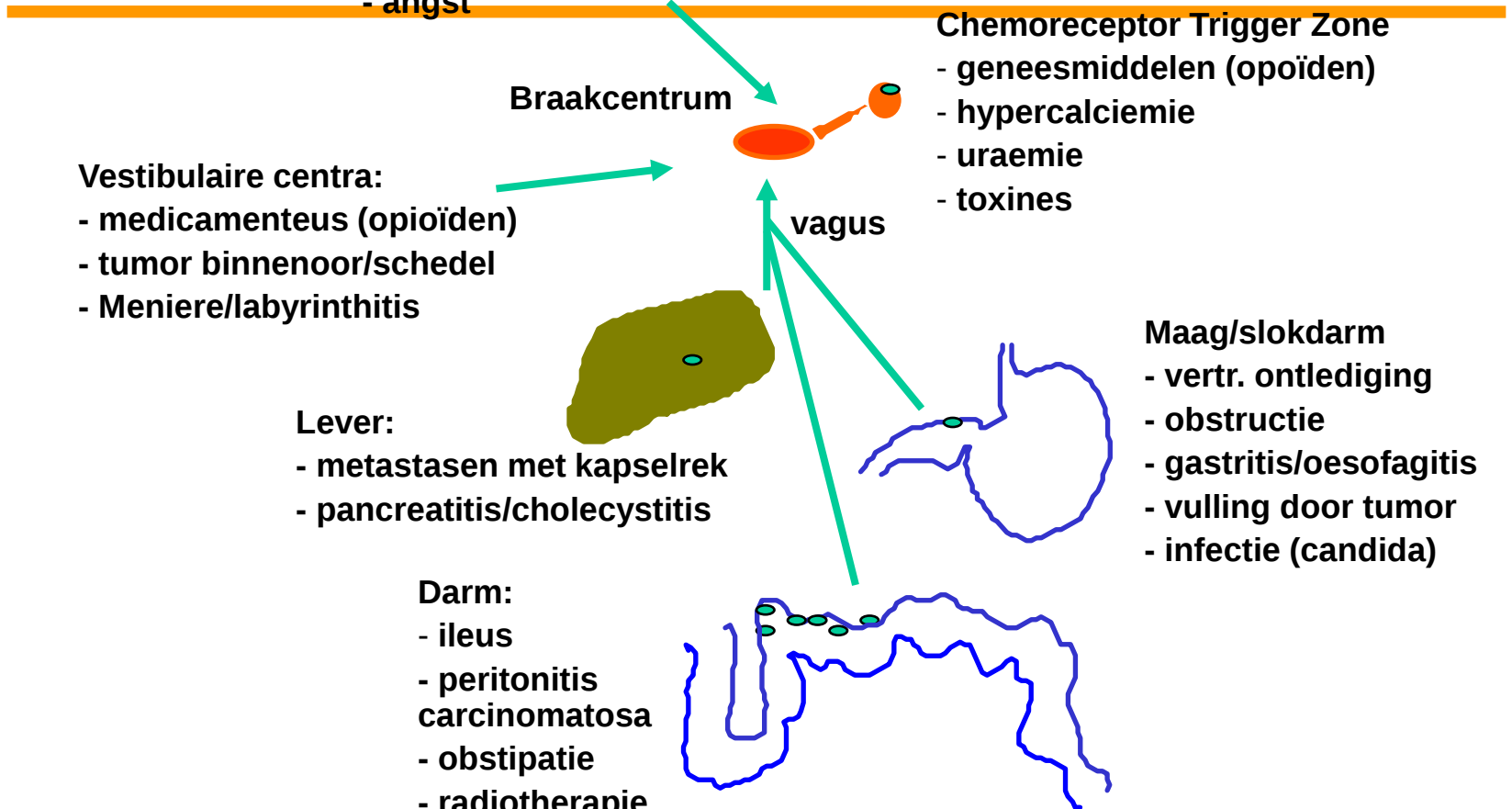
Chemoreceptor Trigger Zone

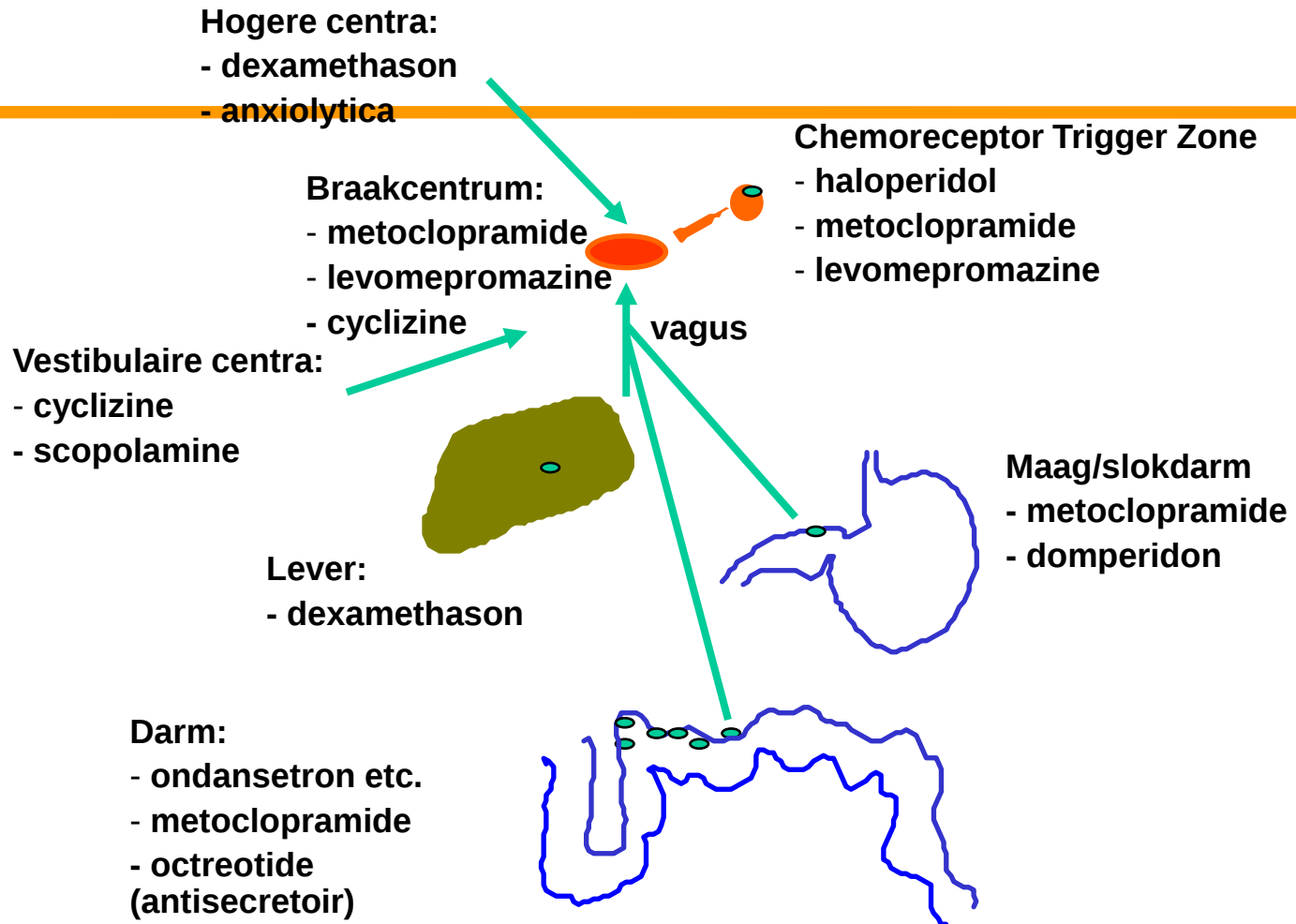
- geneesmiddelen (opioïden)
- hypercalciemie
- uraemie
- toxines

vagus

Maag/slokdarm

- vertr. ontlediging
- obstructie
- gastritis/oesofagitis
- vulling door tumor
- infectie (candida)

Vraag

Wat kun je geven bij een droge mond in de palliatieve fase?

1. pilocarpine oogdruppels
2. Xylocaïne orale gel
3. lemon swabs

Morfinepomp

- Apotheek zorg:
 - Bespreek afleveren voor beperkte tijd
 - Start morfinepomp en midazolam: overleg thuiszorg
- Bespreek ook:
 - Katheter
 - Klysma
 - Decubitus
 - Mondverzorging

Refractaire dyspnoe

Het beeld verslechterd

- Delier behandelen bij onrust
- Palliatieve sedatie met midazolam wordt gestart

Vraag

Waar moet aan gedacht worden bij een roker bij de start van palliatieve sedatie?

Stelling 4

Als een patiënt wakker wordt tijdens de palliatieve sedatie, ben je gestart met een te lage dosering.

Waar / niet waar

Vraag

Wat doe je als een patiënt met een morfine pomp last krijgt van irritatie en ontsteking op de injectieplaats?

1. andere injectieplaats kiezen
2. hydrocortisonacetaatcrème 1% FNA lokaal onder occlusie aanbrengen
3. 5% dexamethason toevoegen aan het infuus

Stelling 6

Wanneer je een patiënt tijdens de terminale fase geen eten of drinken geeft versterft deze door de dorst of honger.

Waar / niet waar

Overlijden

- Nazorg
- Ophalen oude medicatie

IKNL Knelpuntenanalyse

- Patiënten willen het liefste thuis sterven
- Hoe krijgen we dit als openbare apotheek voor elkaar?

Naslagwerken palliatieve zorg

IKNL:

- Pallialine
- Oncoline
- PalliArts

**WAAROM
MOEILIK DOEN
ALS
HET SAMEN KAN**

Loesje

Meer informatie

www.sirstevenshof.nl

s.amini@sirstevenshof.nl

071-5766157